

nulságokkal szolgálhatna a magyar kulturális kisugárzás megismeréséhez.

Ezekon az általánosabb érdekű déli szláv vonatkozású problémákon kívül, a bunyevácok, sokácok, vendek nyelve, kulturális multja, hagyományrendszere az egészen helyijellegű tudományos részletkérdések egész sorát rejtí magában, amelyek mind szervesen kapcsolódnak a fentebb vázoltakhoz.

Mindezeket a tudományos feladatokat egyelőre természetesen csak nagy körvonalakban lehet látni. A részletekbenemő programot maga a munka folyamata fogja meghatározni, mikor egyik probléma a másikat hozza magával s egy kérdés megoldása számtalan más megoldatlanra tereli a figyelmet. Feladat beláthatatlanul sok van. Elvégzésükhöz különböző területeken évek munkájában specializálódott tudósgárdára van szükség, s ezt épen a szegedi egyetemnek kellene felnevelnie. De hogy a szegedi egyetem ezt a hivatását betölthesse, mindenek előtt szükség volna itt a szlavisztikai oktatás intézményes biztosítására.

HADROVICS LÁSZLÓ

Egyetemünk régészeti feladatai

AZ EGYETEM, a tudomány művelése során, az igazság megismerésére és annak hirdetésére törekszik. Nincs egyetlen egy tudományág sem, mely ezt a tételt magáénak ne mondaná. S mi sem természetesebb, mint, hogy elsősorban azoknak az igazságoknak a megismerésére törekszik, amelyeknek kutatásához adott helyzetében a legkönnyebben férközhetik hozzá. Helyi feladataiból következik, hogy ismernie kell azt a területet, amelyen él s amelyre vonzasköre kiterjed. Ismernie kell időben és térben egyaránt.

Nem közhelyként mondom: a jelen a multon épül, a jövő a jelenen. Minden olyan társadalomnak alaptétele ez, amely nem akar hagyomány nélkül új világot teremteni. Áll ez a tétel az egyetemre is s éppen ezért kell ismernie annak a területnek a multját, amelyen él. Csak így érheti meg a maga vonzaskörének mai kultúráját, amelybe vagy bele kell illeszkednie, vagy éppen a maga magasabb színvonalához kell emelnie.

Ehhez a multhoz csak látszat szerint tartozik olyan kevés idő, mint éppen nálunk. Nem csak az a mult érdekel, amely a török uralom alól való felszabadulással kezdődik, hanem minden, ami azt megelőzte, a honfoglalásig, sőt még annál is régebbi időkben.

Nem csak annak a nemzetnek a multja érdekel tehát, amelyhez tartozni szerencsések vagyunk, hanem azé a földé is, amelyen a nemzet több mint egy évezreddel ezelőtt megtelepedett.

Kétféle feladata van tehát az egyetemen folyó régészeti kutatásnak. Az egyik a nemzet, a másik a föld történetével függ össze. Az előbbi, csak a honfoglalás ideje óta kutatható ezen a területen, mert előzményei tőlünk keletre eső őshazánkban keresendők. Ősrégészetünknek tehát ilyen szempontból nincsenek helyi régészeti feladatai. Annál inkább van a honfoglalást követő időkben, egész a török hódoltság koráig. Ennek az időnek a kutatásában az írott

történelmi források adatainak bizonyítása s a hiányzó adatok felkutatása a legfőbb feladat, amely sokszor meglepő eredménnyel jár és sok olyan adattal gazdagítja tudásunkat, melyet csak a föld történetének előzményei magyarázhatnak meg.

Legyen elég két példát említeni. Ma divatos kétezer éves dunántúli és erdélyi városokra hivatkozni. Pécs, Szombathely, Kolozsvár, Gyulafehérvár stb. példái állanak előttünk. Ezeknek kétezer éves multja nem mese, de nem is valóság. Nem mese azért, mert a római város alapítása óta valóban eltelt a kétezer év, nem valóság azért, mert annál sokkal több telt el. A kelta városokon és dák telepeken épült városok csakugyan kétezer éve fennállanak, de megvannak az előzményeik az őskor távolabbi koraiban. A földrajzi adottság már akkor megvolt a településhez. És ha ez így van — pedig így van — akkor ezeknek a városoknak a multja messze évezredekben vész el s jövőjük — még a ha a fékevesztett háborúban el is pusztulnának, ugyanazon a helyen biztosítva van. A kétezer éves multat hivatalosan és nem hivatalosan elfogadjuk és ünnepeljük s itt, ahol még ezer évre sem tudunk visszamenni, irigyeljük is.

Pedig mi sem vagyunk szegényebbek, de természetesen a magunk módján. Mi nem beszélhetünk kétezer éves városi múltról, de akárhány községünk, vagy városunk van, amelyek 6000 éves múlttra tekinthetnének vissza, ha ismernék azokat az adatokat, amelyeket földjük olyan gondosan megőrzött a számunkra.

Legyen elég a sok közül csak egyre hivatkozni. A trianoni határ mellett fekszik Ószentiván község, amelynek leletekben gazdag földjét innen-onnan húsz éve tartja szemmel az egyetem régiségtudományi intézete. Kisebb-nagyobb megszakításokkal az újabb kőkor eleje óta szakadatlanul ott áll, azon az emelkedésen, amelyet a Tisza és Maros hullámai szigetként zártak körül s kisebb vizektől még jobban szétszórtott területén bizonyára kisebb-nagyobb megszakításokkal megvolt az élet folytonossága. Az újabb kőkortól kezdve, a rézkoron, bronz- és vaskoron át, a szarmata időkig, majd a honfoglalás korától kezdve a magyar középkoron át egész a török hódoltságig s az újabb betelepítéstől máig ott áll a falu, minden időben azt az arculatot mutatva, amelyet a kor kultúrája rákényszerített. Kinek jutna eszébe, hogy hatezer éves faluról beszéljen, holott éppen olyan joggal tehetné, mint a Dunántúl, vagy Erdély teszi kétezer éves városaival.

Pedig ezek is jogosan teszik, mert nem csak a kövek élnek azóta, hanem az emberek is, generációról generációra továbbadva abban a kultúrában, amely éppen uralkodó volt, rákényszerítve azt azokra is, akik az előbbiből megmaradva beolvadtak, de mind kultúrájuknak, mind testi adottságuknak elemeit tovább örökítették. Ez azonban áll azokra a falvakra is, amelyek hatezer éves multa tekinthetnek vissza.

Ez a két példa meggyőz bennünket arról is, miért van a területek közt ilyen különbség a település formájában.

Hogy a kereszténység felvétele után a városi élet a Dunántúlon és Erdélyben indult virágzásnak, az természetes, hiszen az a városi lakosság, amelyik a kelta és dák alapokon épült római városokban átvészelt a népvándorlás nem éppen minden elpusztító viharát,

megőrizte a maga tradícióit s városi életre csábította a magyarságnak azt a részét, amelyet magával hozott mestersége is a megtelepedés felé terelt. Ezzel szemben a várostalan alföldön a település előzményei egészen más formákat alakítottak ki. Alföldi városaink településének inkább az idők parancsolta közgazdasági szerep az indító oka. A természetes település a tanyaszerűen szétszórt telep, ha mindjárt falunak nevezzük is. Ezt a formát nem a magyarság, hanem a földrajzi tényezők termelték ki s már az első, keletről idejött félnomád nép kénytelen volt ehhez a formához alkalmazkodni. Évek óta látjuk ezt a szarmata településekben, de soha olyan világosan nem állott előttünk, mint a legutóbbi ásatásoknál, ahol a középkori magyar megfelelőjét is párhuzamba állíthattuk megfigyeléseink során.

De ez a két példa arról is meggyőz, hogy más más feladata van az erdélyi, a dunántúli és az alföldi régészeti kutatásnak. Pedig ezzel még nem merült ki minden, amit el kell végeznie.

Az élet itt sem csak az újabbkökorban indul, hanem jóval előbb. Az egyetemnek a Városi Múzeummal karöltve végzett kutatása tíz évvel ezelőtt arra a meglepő eredményre vezetett, hogy már az őskőkor embere, a magdalénien kultúra hordozója is élt az alföldön. Igaz, hogy ezidőszert csak egyetlen települési helyét ismerjük közvetlen Szeged mellett, az Őthalomban, de ez is elég annak megállapítására, hogy az élet itt nem 6000, hanem 20.000 esztendővel ezelőtt kezdődött. A további kutatások bizonyára más löszös területeken is eredményre fognak vezetni úgy az őskő-, mint a középsőkőkorszakban, amelynek emlékeit az Alföld más részeiről már is ismerjük.

Az újabbkökorba tartozó Körös-kultúrát azóta ismerjük, amióta a szerencsés véletlen a régiségtudományi intézetet először egy zavartalan tiszai kultúrára telepre, majd a Körös-kultúra szintén háborítatlan telepeire vezette. Mindkettőt igen jól ismerjük ma már, de különösen szellemi vonatkozásokban még olyan problémák várnak megoldásra, amelyekre már eddig is vannak adataink, de általánosításukhoz még többre volna szükségünk. Alföldünk déli részének újabbkökori problémáit még szaporította annak a balkáni kultúrának Szeged torkában való megjelenése, amelyről eddig senki sem tudta, milyen jelentős szerepet játszott főleg a Bánát újabbkökorában. Ennek a kultúrának a tiszai kultúrához való viszonya — amely a csak most publikálásra kerülő csókai anyagban válik világossá, — érdekesen mutatja ezeknek a kultúráknak egymás mellett, majd egymással keverten folyó életét s akaratlanul is a Bánát mai egymás mellett, vagy egymással keverten élő nemzetiségi falvaira emlékeztet. Ez a keveredés, úgy látszik, ősidőktől kezdve megvan s mindenkor jellemző volt ezen a területen. A badeni kultúra kialakulásának tényezői is ezen a területen keresendők, idegennek látszó jellege ellenére is. Középeurópa mai nemzetiségi összetételét mutatják itt ezek a kultúrák, amelyek, ha idegenből jöttek is, ezen a területen nem maradhattak meg a maguk eredetiségében.

Ugyanez áll a bronzkori műveltség kultúráira is, amelyek eredetükben szerves folytatásai a kőkori műveltségnek s mint ilyenek őrzik is a tradíciókat, de ugyanakkor idegen befolyás alá is kerülnek, amelynek eredményeként bontakozik ki az a páratlanul álló ha-

gyaték, amelyben fel lehet ismerni a sokszor nagyon messziről jött idegen hatásokat, de amelyek a maguk egészében csak ezen a területen vannak meg.

A vaskori műveltség — amelyet területünkről a legkevésbé ismerünk — sem szakad el a múltaktól, de emlékeink egy részében, az itt maradt sáncokban, már lehetetlen fel nem ismerni a nyugalmas életnek a megváltozását, amelyet nem kultúr-elemeknek békezés, kereskedelmi vándorlása, hanem harcias keleti népeknek megjelenése tett szükségessé. Ekkor került az első keleti nomád nép területünkre s a maga mozgékonyásával, akarata ellenére is terjesztője lett még a nyugati kultúr-elemeknek is, amelyeket természetesen mi csak tárgyi hagyatékkal tudunk igazolni, de amelyeket nem tudunk elképzelni csupán e térre szorítva.

Az a nagy változatosság, amely egész Európa kultúráit jellemzi az újabb vaskorig, a kelták fellépésével egyszerre megszűnik. A vas és a korong általános használata uniformizálja csaknem az egész Európát. Kihatásai úgyszólván a magasabb rendű technikák kialakulásáig kimutathatók mindenütt. Római műveltségű területeken a római kultúra emlékeiben, nálunk a szarmatakor hasonló anyagában.

A római kor nem érdekel bennünket ezen a területen, mert ez a vidék soha sem volt római provincia. Annál inkább hívja magára figyelmünket a szarmata kultúra, amely sok keleti és nyugati tényezőből tevődött össze s amelynek általános képe az újabb leletekkel a régiségtudományi intézet eddigi eredményei után sem tekinthető teljesen lezártnak. A vele kapcsolt dák kérdés is csak az imént bukkant fel az irodalomban.

Ezzel a kultúrával kezdődnek azok a kultúrák, amelyeknek gyökerei keletre nyúlnak vissza s amelyek elemei közt éppen a névadó népek sajátos emlékei hiányoznak leginkább, vagy teljesen. A hun, az avar, vagy a honfoglaló magyar hagyatékára egyaránt áll ez a tétel s éppen ezért rejt még ma is olyan problémákat, amelyeknek megoldásához még sok munkára és leletre van szükségünk. Áll az, a népvándorlás korában itt megfordult germánság hagyatékára is.

A honfoglalás korának kutatásával már a nemzeti feladatok közé értünk. Nem tudjuk, mikor fogunk odáig jutni, hogy a magyarságnak az itt talált lakossággal való keveredését, kulturális összeolvadását egészen tisztán lássuk. Egy-egy ponton felásott temetőnk, amelyben a két elemnek külön temetkezése még kimutatható; kezd már biztos támpontot szolgáltatni, de a végleges eredményektől még mindig távol vagyunk.

Itt, ahol még nem segít okleveles adat, csak a sírok szólalhatnak meg. Éppenígy csak az ásatások tisztázhatják véglegesen a középkori települések kérdését is. A föld alatt lappangó templomromok és temetők adhatnak csak e tekintetben biztos támpontot, amelyeket a meglevő határnevekből visszacsengő középkori elpusztult falvakkal azonosítva lehet csak végleges képet rajzolni.

Hogy a középkori magyarság lappangó hagyatéka a legközelebről érdekel bennünket, az egészen természetes.

Sok szóra, hosszú előadásra volna szükség, ha az itt érintett problémákat részletesen kifejteni szándékoznám. Ez nem lehet cé-

lom. De ezzel a nagy általánosságban tartott vázlattal is pozitív adatot akartam szolgáltatni ahhoz a kérdéshez: van-e tájból fakadó régészeti problémája az egyetemnek?

Azt hiszem, hogy az elmondottakból nehéz volna az ellenkezőjére következtetni. S hogy ezek valóban az egyetem problémái, azt éppen az egyetem természete hozza magával, mint ahogy a múzeum természete zárja ki a múzeum feladata köréből. A mi feladatunk nem az anyag gyűjtése, hanem a tudományos feldogozás és vég-eredményben annak a szintézisnek elkészítése, amelynek részletmukájaként minden eddigi kutatás eredményét fel kell használnunk.

BANNER JÁNOS

A magyar és a nemzetiségi kulturák viszonya

A MAGYARORSZÁGI nemzetiségi kérdés történetének egy elégé nem hangsúlyozható tanulsága, hogy a magyarság a vele együtt élő népek irodalmi nyelvének és nemzeti kultúrájának kifejlődését nemcsak hogy nem gátolta, hanem azt támogatta, sőt sok esetben meg is indította. Erdélyben a magyar és szász urak gondoskodásából, majd I. Rákóczi György fejedelem kezdeményezésére jelentek meg az első románnyelvű könyvek: bibliafordítások, katechizmusok (az egyik egy magyar református lelkipásztor, Fogarasi János fordítása) és egyéb vallásos művek. A román irodalmi nyelvnek ezek az első kezdetei és jelentőségük abból tűnik ki, hogy ezelőtt a román híveknek papjaik „rác“, azaz ószláv nyelven olvasták fel a szentkönyveket. Első püspökségüket, a gyulafehérvárit Báthory Istvánnak köszönhatték az erdélyi görög keleti románok, I. Rákóczi György és utóda román nyomdát tartottak fenn székelyhelyükön és Bethlen Gábor püspökének, Geleji Katona Istvánnak kezdeményezésére Erdélyben hat románnyelvű iskola létesült oly korban, amikor a kárpátokontúli vajdaságokban még szláv vagy görög volt a tannyelv. Rendkívül jellemző, hogy a magyar protestantizmus a román nyelvnek nyújtott támogatásával szemben a románok főpapja, a szerb származású Brankovics Száva a XVII. század második felében megakadályozta új román iskolák létesítését és megbénította a románnyelvű könyvnyomtatást. Később a XIX. század elején is a Sincai-Maior-Micu-triásznak a modern román nyelv megteremtésére irányuló törekvése a magyar tudósoknál és főuraknál nagyobb megértésre talált, mint tulajdon püspökeiknél. A budai Királyi Egyetemi Nyomda adta ki Sincai György „dákóromán“ nyelvtanát és Maior Péternek a „dákiai románokról“ írt történetét, amely a dákóromán kontinuitás ma már teljesen tarthatatlannak bizonyult elméletét vitte bele a hazai s a kárpátokontúli román köztudatba és szította fel ezzel a román nemzeti öntudatot.

Magyar, főleg erdélyi protestáns hatásra indult meg a XVII. században a részben közvetlen erdélyi főhatóság, részben pedig a Rákócziak földesúri joghatósága alatt álló rutének körében is a hazai nyelvjárások forrásából fakadó népi irodalom, kéziratos hitvitázó